

De lukkede atombyene i Russland

Rp
29/10-96

ERIK
SOLHEIM

Hvordan kan Norge best bidra til atomoppryddning i Russland? I dagens kronikk redegjør SVs leder Erik Solheim for et av den kalde krigens mørke kapitler, de sivile omkostningene ved den militære opprustningen. Solheim, som besøkte noen av de sterkest berørte områdene i sommer, deltar i morgen på en høring om problemfeltet. Her tar han til orde for at Norge bør bidra til en oppbygging av lagre på Kola.

De norske bidragene til opprydningen i Russlands ufattelige atomavfall er nå på vei fra prate- til handlingsfasen. Et av prosjektene går ut på å frakte mye av atomsopelet fra våre nærområder på Kola til Ural lenger øst. Stortingsrepresentanter fra SV, Høyre, Senterpartiet og Kr.F. har stilt seg kritisk til denne ideen. Utenriksminister Godal redegjør derfor i Stortinget i dag. I morgen avholder vi sammen med Belona en høring med representanter for russiske myndigheter og miljøorganisasjoner. Alle norsk-støttede prosjekter må bidra til større åpenhet og til å forkorte levetiden for de lukkede atombyene.

For å forstå usikkerheten rundt de norsk-russiske prosjektene, må vi vende blikket mot verdens mest atomforurensede område – Ural og særlig den lukkede atombyen Majak i Tsjeljabinsk fylke.

I enden av hovedgaten i millionbyen Tsjeljabinsk troner en gigantisk statue av A.I. Kurtsjotov, den russiske atombombens far. Kurtsjotov ledet nettopp i Uralfjellene en gruppe russiske atomfysikere i det heseblesende arbeidet med å ta igjen USAs kjernefysiske forsprang etter krigen. Det var Stalins verste bødde Beria som hadde overoppsynet med at det på rekordtid ble bygget opp et omfattende lukket militærindustrielt kompleks med atombomber som mål. Den 29. august 1949 bar anstrengelsene frukter. Den første russiske bomben ble smeltet av på prøvefeltet ved Semipalatinsk.

Kurtsjotov står fortsatt på sokkeli Tsjeljabinsk. Statuen er laget så det ser ut som om radioaktiviteten den dag i dag strømmer ut av fysikerens

hode. Sånn sett er statuen et symbol på hvor langt det er igjen før den russiske atomindustrien er kommet under betryggende kontroll.

Ikke langt fra statuen ligger sykehuset som behandler ofrene for russernes atomkappløp med USA. Der møtte jeg i sommer en familie som fikk hele sitt liv ødelagt av atomindustriens rustningsgalenskap. Faren døde av blodkreft etter den store atomeksplosjonen i Tsjeljabinsk i 1957, en eksplosjon resten av verden knapt hørte om, men som bare kan sammenlignes med Tsjernobyl i omfang. Til tross for at han som politimann var utkommandert for å rydde opp i skadene, fikk ikke familien noen informasjon om at radioaktivitet var farlig. Enken livnærte seg ved å ta vannprøver i områdene rundt eksplosjonsstedet. Ungene hjalp mor og lekte fritt med vannprøvene. De drakk forurenset melk og badet i en elv hvor man på elvbredden den dag i dag måler femten ganger mer radioaktivitet enn normalt. Et par av barna er døde, flere har ulike symptomer på strålings-skader.

Familien har nå gått til erstatnings-sak mot Majak – de lukkede atomanleggene i Tsjeljabinsk. Dessverre er det uendelig langt frem før en vanlig landsens familie kan nå frem mot de mektige kreftene i atomindustrien. Familien opplever at dommeren kommer til retts-salen i samme bil som ledelsen ved Majak-anleggene. Sykehuset som skal

vurdere om de er strålningsskadede, eies av atomindustrien. Legene har endret diagnose etter at rettssaken kom opp. Mens familien tidligere ble erklært strålningsskadet, er den nå plutselig «friskmeldt».

Andre helsearbeidere fortalte at de har fått beskjed om at bare eldre kreftpasienter skal gis status som strålningsskadede, med de fordelene det innebærer med hensyn til pensjoner og helsetjenester. Status som strålningsskadet skal under ingen omstendighet gis til barn. Kreftsyrke eldre har gjennomsnittlig få år igjen. Det er derfor billig å gi dem rettigheter.

Atomindustriens makt ligger fortsatt som et lokk over Tsjeljabinsk, selv om åpenheten selvsagt er langt

” Så langt har vi pratet mye og gjort lite fra norsk side ”

større enn under kommunismen. Den gang var hele Tsjeljabinsk fylke lukket for utlendinger, et område med en befolkning som Norges. I dag er fortsatt til prosent av arealet lukket både for russere og utlendinger. De ansatte i Majak-anleggets førti fabrikker må ha visum for å reise ut. Besøkende fa-

OPPRYDDING: Et av prosjektene Norge bidrar med i atomoppryddningen i Russland går ut på å frakte mye av atomsopelet fra våre nærområder på Kola til Ural lenger øst. Her fra atomkraftverket Poljarnij Zorij på Kola. Foto: GUNNAR SÆTRA

milie må ha visum for å komme inn. Frem til kommunismens sammenbrudd tilhørte innbyggerne i Russlands femten lukkede byer samfunnets privilegerte elite. Skolene og helsetesen var bedre, lønningene høyere, boligene og feriereisene finere. Selvsagt kunne livet der også være farlig. Men det gikk jo bra for de fleste. Mange utviklet antagelig en kamikaze-filosofi: Bedre å leve førti år med champagne enn sytti år med tørr kork.

I nabofylket Sverdlovsk ligger den lukkede byen Novouralsk, på størrelse med Kristiansand. Som valgobseruator sist sommer fikk jeg oversikt over stemmetallene for Jeltsin og hans motstander Sjaganov i denne byen, men jeg klarte ikke å finne den på noen av de kartene jeg fikk utlevert av formannen i fylkesvalgstyret. Inntil jeg skjønnte at selv russerne fortsatt opererer med gamle kart, hvor det var forbudt å avmerke de lukkede byene.

En viktig grunn til at Stortinget nå må interessere seg for de lukkede russiske byene, er at vårt eget utenriksdepartement planlegger å delvisiers transport av brukt atom-

brensel fra Kola-halvøya til Majak. Hensikten er den beste – å redusere den radioaktive forurensningen i Norges nærområde og å få brukt atombrensel fra russiske ubåter under forsvarlig kontroll. Spørsmålet er bare om ikke politiken bærer for mye preg av «ute av syne – ute av sinn»-tankegang. Norge bør ikke støtte prosjekter som redu-

serer atomforsøplingen i våre nærområder hvis virkningen bare er å forflytte problemet til andre og mer belastede områder. Det er særlig tre innvendinger mot å frakte atomavfall fra Kola til Ural-fjellene:

• Mennekkene i Tsjeljabinsk lever fortsatt under atomindustriens undertrykkende åk. Det er svært vanskelig å ta opp kampen for sine retter så lenge atomindustrien har sterk innflytelse på myndigheter, rettsvesen og leger. All norsk støtte må sikte mot å skape større åpenhet om russisk sivil og militær atomindustri. Innsyn fra en kritisk presse, press fra sterke frivillige organisasjoner og enkeltmennskets rettslikkerhet

overfor det militærindustrielle kompleks er viktigere enn hvilke tekniske løsninger som velges. Norge må ikke gjøre noe som bidrar til å forlenge de lukkede byers system.

• Kontrollen med de lukkede Majak-anleggene er høyst uklart. Jeltsin har sendt ut et dekrert som styrker den militære kontrollen med Russlands atomindustri. Fylkesmyndighetene i Tsjeljabinsk sier helt åpent at det pågår en strid mellom sivile og militære myndigheter om kontrollansvaret. Mennekkene i Tsjeljabinsk sier helt åpent at det pågår en strid mellom sivile og militære myndigheter om kontrollansvaret. Mennekkene i Tsjeljabinsk sier helt åpent at det pågår en strid mellom sivile og militære myndigheter om kontrollansvaret. Mennekkene i Tsjeljabinsk sier helt åpent at det pågår en strid mellom sivile og militære myndigheter om kontrollansvaret.

• Det er fare for at atomavfallet fra

Kola ikke blir reprosessert i Majak slik at det kan brukes på nytt. Som del i det norskstøttede prosjektet diskuteres bygging av et nytt mellomlager for lagring av radioaktivt avfall i Majak. Dette kan innebære fare for at enda mer radioaktivitet bare hopper seg opp i dette verdens mest atomforurensede område. Lokalbefolkningen i Tsjeljabinsk rammes selvsagt verst, men i siste instans kan radioaktiviteten bli med elven Ob ut til

«våre» havområder. Fylkesmyndighetene i Tsjeljabinsk vil ikke tillate noe nytt mellomlager i Majak – men det er høyst usikkert om de kan innvirke på en sånn beslutning.

” Legene har endret diagnose etter at rettssaken kom opp. Mens familien tidligere ble erklært strålningsskadet, er den nå plutselig «friskmeldt» ”

Alt i alt tyder mye på at det er bedre om Norge bidrar til oppbygging av lagre på Kola, inntil Russland har en økonomi som gjør at landet selv kan ta forsvarlig hånd om det.

Det russiske atomavfallet er en av våre viktigste miljømessige og sikkerhetspolitiske utfordringer. Forurensningsfaren er åpenbar. Like alarmende er frykten for at avfall kan komme på avveie – til aggressive småstater eller internasjonale terrororganisasjoner. Det er derfor i vår innlysende egeninteresse å hjelpe russerne med å sikre kontroll. Så langt har vi pratert mye og gjort lite fra norsk side. Vi går nå inn i handlingsfasen. Ikke minst da trenger vi en levende debatt om hva som er mest effektivt og fornuftig.

110225

ERIK
SOLHEIM

Hvordan kan Norge best bidra til atomoppryddning i Russland? I dagens kronikk redegjør SVs leder Erik Solheim for et av den kalde krigens mørke kapitler; de sivile omkostningene ved den militære opprustningen. Solheim, som besøkte noen av de sterkest berørte områdene i sommer, deltar i morgen på en høring om problemfeltet. Her tar han til orde for at Norge bør bidra til en oppbygging av lagre på Kola.

De norske bidragene til oppryddningen i Russlands ufattelige atomavfall er nå på vei fra prate- til handlingsfasen. Et av prosjektene går ut på å frakte mye av atomsøppelet fra våre nærområder på Kola til Ural lenger øst. Stortingsrepresentanter fra SV, Høyre, Senterpartiet og Kr.F. har stilt seg kritisk til denne ideen. Utenriksminister Godal redegjør derfor i Stortinget i dag. I morgen avholder vi sammen med Beliona en høring med representanter for russiske myndigheter og miljøorganisasjoner. Alle norsk-støttede prosjekter må bidra til større åpenhet og til å forkorte levetiden for de lukkede atombyene.

For å forstå usikkerheten rundt de norsk-russiske prosjektene, må vi vende blikket mot verdens mest atomforurensede område – Ural og særlig den lukkede atombyen Majak i Tsjeljabinsk fylke.

I enden av hovedgaten i millionbyen Tsjeljabinsk troner en gigantisk statue av A.I. Kurtsjotov, den russiske atombombens far. Kurtsjotov ledet nettopp i Uralfjellene en gruppe russiske atomfysikere i det heseblesende arbeidet med å ta igjen USAs kjernefysiske forsprang etter krigen. Det var Stalins verste bødde Beria som hadde overoppsynet med at det på rekordtid ble bygget opp et omfattende lukket militærindustrielt kompleks med atombomber som mål. Den 29. august 1949 bar anstrengelsene frukter. Den første russiske bomben ble smelt av på prøvefeltet ved Sempalatinsk.

Kurtsjotov står fortsatt på sokkel i Tsjeljabinsk. Statuen er laget så det ser ut som om radioaktiviteten den dag i dag strømmer ut av fysikerens

” Statuen er laget så det ser ut som om radioaktiviteten den dag i dag strømmer ut av fysikerens hode ”

vurdere om de er strålingsskadede, eies av atomindustrien. Legene har endret diagnose etter at rettssaken kom opp. Mens familien tidligere ble erklært strålingsskadet, er den nå plutselig «friskmeldt».

Andre helsearbeidere fortalte at de har fått beskjed om at bare eldre kreftpasienter skal gis status som strålingsskadede, med de fordelene det innebærer med hensyn til pensjoner og helsetjenester. Status som strålingsskadet skal under ingen omstendighet gis til barn. Kreftsyke eldre har gjennomsnittlig få år igjen. Det er derfor billig å gi dem rettigheter.

Atomindustriens makt ligger fortsatt som et lokk over Tsjeljabinsk, selv om åpenheten selvsagt er langt

større enn under kommunismen. Den gang var hele Tsjeljabinsk fylke lukket for utlendinger, et område med en befolkning som Norges. I dag er fortsatt ti prosent av arealet lukket både for russere og utlendinger. De ansatte i Majak-anleggets førti fabrikker må ha visum for å reise ut. Besøkende fa-

milie må ha visum for å komme inn. Frem til kommunismens sammenbrudd tilhørte innbyggerne i Russlands femten lukkede byer samfunnets privilegerte elite. Skolene og helsetesen var bedre, lønningene høyere, boligene og feriereisene finere. Selvsagt kunne livet der også være farlig. Men det gikk jo bra for de fleste. Mange utviklet antagelig en kamikaze-filosofi: Bedre å leve førti år med champagne enn sytti år med tørr kork.

Familien har nå gått til erstatnings-sak mot Majak – de lukkede atomanleggene i Tsjeljabinsk. Dessverre er det uendelig langt frem før en vanlig landsens familie kan nå frem mot de mektige kreftene i atomindustrien. Familien opplever at dommeren kommer til retts-salen i samme bil som ledelsen ved Majak-anleggene. Sykehuset som skal

vurdere om de er strålingsskadede, eies av atomindustrien. Legene har endret diagnose etter at rettssaken kom opp. Mens familien tidligere ble erklært strålingsskadet, er den nå plutselig «friskmeldt».

Andre helsearbeidere fortalte at de har fått beskjed om at bare eldre kreftpasienter skal gis status som strålingsskadede, med de fordelene det innebærer med hensyn til pensjoner og helsetjenester. Status som strålingsskadet skal under ingen omstendighet gis til barn. Kreftsyke eldre har gjennomsnittlig få år igjen. Det er derfor billig å gi dem rettigheter.

Atomindustriens makt ligger fortsatt som et lokk over Tsjeljabinsk, selv om åpenheten selvsagt er langt større enn under kommunismen. Den gang var hele Tsjeljabinsk fylke lukket for utlendinger, et område med en befolkning som Norges. I dag er fortsatt ti prosent av arealet lukket både for russere og utlendinger. De ansatte i Majak-anleggets førti fabrikker må ha visum for å reise ut. Besøkende fa-

” Så langt har vi pratet mye og gjort lite fra norsk side ”

iske ubåter under forsvarlig kontroll. Spørsmålet er bare om ikke politikken bærer for mye preg av «ute av syne – ute av sinn»-tankegang. Norge bør ikke støtte prosjekter som redu-

OPPRYDDING: Et av prosjektene Norge bidrar med i atomoppryddingen i Russland går ut på å frakte mye av atomsøppelet fra våre nærområder på Kola til Ural lenger øst. Her fra atomkraftverket Poljamij Zorij på Kola. Foto: GUNNAR SÆTRA

serer atomforsøplingen i våre nærområder hvis virkningen bare er å forflytte problemet til andre og mer belastede områder. Det er særlig tre innvendinger mot å frakte atomavfall fra Kola til Ural-fjellene:

● Menneskene i Tsjeljabinsk lever fortsatt under atomindustriens undertrykkende åk. Det er svært vanskelig å ta opp kampen for sine rettigheter så lenge atomindustrien har sterk innflytelse på myndigheter, rettsvesen og leger. All norsk støtte må sikte mot å skape større åpenhet om russisk sivil og militær atomindustri. Innsyn fra en kritisk presse, press fra sterke frivillige organisasjoner og enkeltmenneskets rettssikkerhet overfor det militærindustrielle kompleks er viktigere enn hvilke tekniske løsninger som velges. Norge må ikke gjøre noe som bidrar til å forlenge de lukkede byers system.

● Kontrollen med de lukkede Majak-anleggene er høyst uklar. Jeltsin har sendt ut et dekret som styrker den militære kontrollen med Russlands atomindustri. Fylkesmyndighetene i Tsjeljabinsk sier helt åpent at det pågår en strid mellom sivile og militære myndigheter om kontrollansvaret. Denne striden er ikke avklart og svekker i seg selv kontrollen. Internasjonale organisasjoner får ikke inspisere. I tillegg kommer kontrollproblemerkene under den tre hundre mil lange transporten fra Kola til Ural.

● Det er fare for at atomavfallet fra

Kola ikke blir repressert i Majak slik at det kan brukes på nytt. Som del i det norskstøttede prosjektet diskuteres bygging av et nytt mellomlager for lagring av radioaktivt avfall i Majak. Dette kan innebære fare for at enda mer radioaktivitet bare hopper seg opp i dette verdens mest atomforurensede område. Lokalbefolkningen i Tsjeljabinsk rammes selvsagt verst, men i siste instans kan radioaktiviteten bli med elven Ob ut til

«våre» havområder. Fylkesmyndighetene i Tsjeljabinsk vil ikke tillate noe nytt mellomlager i Majak – men det er høyst usikkert om de kan innvirke på en sånn beslutning.

Alt i alt tyder mye på at det er bedre om Norge bidrar til oppbygging av lagre på Kola, inntil Russland har en økonomi som gjør at landet selv kan ta forsvarlig hånd om det.

Det russiske atomavfallet er en av våre viktigste miljømessige og sikkerhetspolitiske utfordringer. Forurensningsfaren er åpenbar. Like alarmende er frykten for at avfall kan komme på arveie – til aggressive småstater eller internasjonale terrororganisasjoner. Det er derfor i vår innlysende egeninteresse å hjelpe russerne med å sikre kontroll. Så langt har vi pratet mye og gjort lite fra norsk side. Vi går nå inn i handlingsfasen. Ikke minst da trenger vi en levende debatt om hva som er mest effektivt og fornuftig.

● Det er fare for at atomavfallet fra

Kola ikke blir repressert i Majak slik at det kan brukes på nytt. Som del i det norskstøttede prosjektet diskuteres bygging av et nytt mellomlager for lagring av radioaktivt avfall i Majak. Dette kan innebære fare for at enda mer radioaktivitet bare hopper seg opp i dette verdens mest atomforurensede område. Lokalbefolkningen i Tsjeljabinsk rammes selvsagt verst, men i siste instans kan radioaktiviteten bli med elven Ob ut til

«våre» havområder. Fylkesmyndighetene i Tsjeljabinsk vil ikke tillate noe nytt mellomlager i Majak – men det er høyst usikkert om de kan innvirke på en sånn beslutning.

Alt i alt tyder mye på at det er bedre om Norge bidrar til oppbygging av lagre på Kola, inntil Russland har en økonomi som gjør at landet selv kan ta forsvarlig hånd om det.

Det russiske atomavfallet er en av våre viktigste miljømessige og sikkerhetspolitiske utfordringer. Forurensningsfaren er åpenbar. Like alarmende er frykten for at avfall kan komme på arveie – til aggressive småstater eller internasjonale terrororganisasjoner. Det er derfor i vår innlysende egeninteresse å hjelpe russerne med å sikre kontroll. Så langt har vi pratet mye og gjort lite fra norsk side. Vi går nå inn i handlingsfasen. Ikke minst da trenger vi en levende debatt om hva som er mest effektivt og fornuftig.

● Det er fare for at atomavfallet fra

Kola ikke blir repressert i Majak slik at det kan brukes på nytt. Som del i det norskstøttede prosjektet diskuteres bygging av et nytt mellomlager for lagring av radioaktivt avfall i Majak. Dette kan innebære fare for at enda mer radioaktivitet bare hopper seg opp i dette verdens mest atomforurensede område. Lokalbefolkningen i Tsjeljabinsk rammes selvsagt verst, men i siste instans kan radioaktiviteten bli med elven Ob ut til

«våre» havområder. Fylkesmyndighetene i Tsjeljabinsk vil ikke tillate noe nytt mellomlager i Majak – men det er høyst usikkert om de kan innvirke på en sånn beslutning.